

Luidi Ugolini

**NIKOLO
MAKIJAVELI**

Političar, književnik, istoričar i vojni pisac

Prevela

Biljana Stanojčić

Beograd, 2011.

Naslov originala:
Luigi Ugolini IL ROMANZO DI NICCOLÒ MACHIAVELLI
1973 (Paravia)

KOBNA VATRA

Težak oblak dima pritiskao je poput kupole Trg Priora i činilo se da se nikada neće dići s krovova. Širio se težak, opor smrad izgo-relog mesa. Ljudi koji su stajali na uglovima ulica Slikara, Nine, Vakereča i Kalimaruca bili su potpuno nemi. Vladala je ledena ti-šina. Ista ona rulja koja se uvek skupi kada je neko pogubljenje, čim se pojaviše tri osuđenika, poče uglas da dobacuje uvrede. Ali, sva buka odjednom stade kada su tri jadna pokajnika, prekrivena ka-puljačama kako bi sakrila lica, nestala u plamenim jezičcima. Sa velike lomače začuo se poslednji krik, a glas je bio njegov: „Primi! Primi!”¹ Onda je sve utihnulo, čuli su se samo huk lomače i pucketanje drveta u vatri.

Ljudi više nisu mogli da vide lomaču, već samo crni stub dima koji se lako dizao iznad odžaka. Varošani su se netremice posma-trali. Na svim tragično bledim licima oslikavala su se ista osećanja. Sada su se svi osećali jednakim: svi oni koji su vikali: „Na smrt, na smrt!”, „U oganj lažni prorok!”, „Na vešala nevernik!”, i malobrojni koji su vikali: „Oče, oprosti im jer ne znaju šta čine.”

U tom trenutku kao da su svi već zaboravili na urlike: možda je sve ono što se desilo pred njihovim očima izgledalo kao ružan san. Redari i vojnici s helebardama² polako su se postrojavali i teškim korakom, gotovo vukući se, napuštali trg. Umirilo se zvono koje je kobno zvonilo. Užasan mrtvački odar nestade u sivoj izmaglici koja je prekrivala trg.

Odjednom – nalet vetra. Dim se zatalasa, uzburka u vrtlozima i viorima i podiže se iznad krovova. Pojavi se ono što je ostalo od lomače. Nije više bilo vatre već samo retkog, belog dima; između

¹ Ovaj uzvik Điolama Savonarole može se tumačiti kao: „Primi k sebi!” ili: „Uzmi (moju dušu)!”

² vrsta puške (Prim. prev.)

ugaraka mogle su se videti užarene poderotine. I Firentinci ponovo progovoriše.

Ali sada je priča bila drugačija. Nije bilo uvreda, samo kukanje, zapomaganje, plač: „Bože! Bože! Bože!”, „O, Sveti Jeronime, moli se za nas!”, „Spalili smo sveca! Bruka i sramota!”, „Neka na naše duše padne krv pravednih!”, „Pepeo! Nađimo pepeo!”, „Svaki delić je relikvija! Prokleti bili krvnici!”, „Smrt papi! Papa je spalio sveca!”, „Sveti Điolamo, oprosti sinovima svojim!”. I žene i muškarci bacili su se na kolena, ne mareći za žar koji se još rasipao sa lomače, i štapovima, granama drveta i kukama, čak i golim rukama, izvlačili su relikvije iz vatre, i bez straha od opekotina čeprkali po žaru. Dim je nestajao u potpuno vedrom, plavom majskom nebu, prošaranom samo poslednjim crnim viorima.

I kuknjava se stišavala. Svi su ljudi bili na kolenima i niko nije vikao, samo su jednolično šaputali molitvu: „Sveti Jeronime, moli se za nas!” Neki su napuštali trg u tišini. Izgledalo je da je svima ponestalo glasa, čak i onima koje je do malopre strast najviše ponela. Šaputali su, stežući pesnice ili krsteći se, ili sležući ramenima, kao da odbacuju teret s leđa. Nisu se više ponašali kao pristalice Medičijevih, Savonarole ili njihovi suparnici; bili su samo Firentinci koji su prisustvovali tragediji kakvu Firenca nikad do tada nije videla.

– Ne, nikada, čak ni u vreme Čeka D` Askolija!³

Ko je to naglas izgovorio? Mnogi se okrenuše prema njemu i učutaše.

Bio je to mlad čovek od tridesetak godina, koji je išao pod ruku s nekim malo mlađim prijateljem. Sudeći po njihovoj odeći, nisu pripadali najsiromašnijem sloju, ali ni takozvanom debelom svetu: nisu imali na sebi ni nakita, ni ukrasa; njihova je pojava odicala jednostavnom umerenošću.

– Vidi, Nikolo, kako reč jeretik privlači pažnju naroda! Ovo versko delo obešćastilo je Firentinsku republiku, a narod nije umeo da spase nevinoga njegovih smrtnih muka!

– Bolje reci: mučenik, za šta ja smatram Frančeska Stabilija! Imao je užasnu narav, ali je ipak bio učenjak i filozof dubokih shva-

³ Frančesko Stabili D` Askoli (1267–1325), filozof i pesnik: rođen u Askoliju, spaljen kao jeretik. Danteov savremenik..

tanja. Ah, narod, kažeš, moj Frančesko! Narod uvek pada u zanos za vreme ovakvih događaja! Zar nisi čuo šta su do pre nekoliko minuta vikali: „Smrt za Điolama!”, „Smrt kaluđeru!”, kao što su i onomad vikali: „Smrt Čeku Đaskolu”, a tako su dobacivali, što iz neznanja, što zato što ih je zabavljalo, kao da proste ženice umesto: „Dođavola!” kažu „Dođaskola!”

– Mislio je da je veći od Dantea, ali je umro dostojanstveno, nije povukao svoje teorije: „To sam napisao! To sam predavao!” Uvek je ponosno odgovarao sucima inkvizicije.

– Sada smo bili svedoci smrti čoveka još nevinijeg od Čeka D`Askolija! Savonarola je bio idealista do fanatizma: maštao je, jadna mu čista duša, da od Firence napravi Hristov grad!

– Veruješ li ti, Nikolo, da je brat Điolamo bio svetac?

– Ne znam, crkva će to odlučiti... ali svakako ne crkva Aleksandra Bordžije.⁴

Bordžiji se sve može – promrmljao je mladi Frančesko. – Da je živ onaj koji je mrtav već šest godina, lomača na trgu Priora nikada se ne bi upalila.

– Lorenzo Veličanstveni!

– Svakako, Firenci su neophodni vladaoci kao što je on.

Na trenutak je nastala tišina, zatim se čuo žamor praćen uzvicima kod Palate Gvelfa, i kolona vojnika s helebardama se žurno, gotovo trkom, uputila ka trgu.

– Vraćaju se silnici – promrmljao je stariji. Tada je pored njih prolazio vođa vojnika koji im je odsečno salutirao.

– Pomerite se, gospodine Makijaveli – dobaci im u prolazu. Svašta može da se desi... narod na trgu nariče, skuplja pepeo, a mi idemo da ga bacimo u Arno, kako i red nalaže.

Onaj koji se zvao Nikolo Makijaveli okrenu se iznenada ka trgu.

– Neću da se pomerim! Hoću da vidim šta se dešava.

Frančesko Vetori ga uhvati za rame i zaustavi.

– Šta da vidiš? Zar nismo dovoljno videli?

– Videli smo poslednji čin jedne tragedije, ali sada počinje nova.

⁴ Volja pape Bordžije veoma je uticala na pogubljenje Savonarole iako je kaznu izrekla firentinska sinjorija.

Radi se o slobodi, a možda čak i o sudbini Firence, a to ovaj ljudi narod ne shvata! Zbacio je jednog velmožu, postavio drugog, pa ga spalio: sada je obezglavljen. Znaš li koliko će njih sada da gazduje? Osim ako tim žabama ne dođe zmija za kralja, kao u basni.⁵

Vojnici su krčili sebi put kroz gomilu palicama, rasterujući jadnu rulju žena skupljenu oko ostataka lomače. A ona, ovako ugašena, bila je još užasnija. Drvo je izgorelo, ali su ostala gvozdena vešala sa kojih su visila tri pocrnela lanca s okovratnicima. Na njima su, pre samo jedan sat, visila tri osuđenika: Điolamo Savonarola, brat Silvestro Marufi i brat Domenico Buonvicini, u belim dominikanskim odorama. Bili su žrtve hira Aleksandra Bordžije, Arabjata i Paleska⁶, što je izazvalo srdžbu naroda. Božji grad, grad Hrista kralja, trajao je samo četiri godine. Pad Karla VIII, koji je krenuo u osvajanje Napuljskog kraljevstva, predstavljao je prvi čin te drame. Điolamo Savonarola je sve to predvideo sa propovedaonice.

Karlo je marširao na Firencu. Nazivao je sebe prijateljem Fiorentinaca, koji su zaista oduvek bili u slozi sa Francuzima. Tražio je slobodan ulaz u grad i predaju svih tvrđava Republike, pomoć u namirnicama i novcu. Pjero Mediči, nejak sin Lorenca Veličanstvenog, krenuo je u susret francuskom kralju i predao mu tvrđave bez ijednog udarca. Uostalom, ne bi ni mogao da mu se suprotstavi!

A narod, koji su nahuškali sledbenici fra Điolama i bočne grane Medičijevih koja je podmuklo pretila vrlim rođacima na vlasti, tog se fatalnog dana⁷ digao i u svojoj uobičajenoj nestalnosti vikao: „Kugle! Kugle! Smrt porodici Paci! Smrt porodici Salvijati!”⁸

⁵ Basna o kralju Travičelu. Žabe su tražile od Zeusa kralja. On im je, radi svoje zabave, poslao balvan da im bude kralj. Žabe su ga u početku poštovale, ali ubrzo su otkrile da kralj ne radi ništa, pa su od Zeusa zatražili drugog, na šta im je on poslao zmiju za kralja, koja je počela da ih jede, i rekao: „Kada niste hteli dobroga kralja, eto vam sada zlikovca.” (Prim. prev.)

⁶ Alesandro Bordžija je papa Aleksandar VI, Arabjati protivnici i Medičijevih i Savonarole, a Paleski su pristalice porodice Mediči. (Prim. prev.)

⁷ Tog dana je ubijen Lorencov brat Đulijano, a i sam Lorenzo je bio ranjen. (Prim. prev.)

⁸ Jakopo Paci, čija je porodica suparnička Medičijevima, 26. aprila 1478. pozvao je stanovnike Firence da zbače Medičijeve s vlasti uzvikom: „Sloboda! Sloboda!” Narod je odgovorio: „Kugle! Kugle!”, što je bila direktna aluzija na grb porodice Mediči.

Pjero je bio između dve vatre. Nije mogao da se odupre volji naroda, a ni francuskom kralju: nije imao snage! Možda se plašio da koristi oružje protiv svojih građana. Možda je njegova žena, ohola i omražena Alfonsina Orsini, vodila glavnu reč... Bio je čovek koji ne ume da se suprotstavi, te je brže-bolje napustio palatu u Ulici Larga, sledeći primer svoga oca Lorenca, koji se, u trenutku kada je ostao sam i razoružan, predao napuljskom kralju Feranteu. Ali Lorenzo je uspeo da pobedi pobednika kralja Ferantea, i to samom svojom pojavom i šarmom. Pjero nije bio Veličanstveni! Firentinci su ga zbacili jer se nije suprotstavio kralju, ali šta je sinjorija⁹ učinila da mu se suprotstavi? Ništa. Ništa nije ni mogla: bila je razoružana! Samo je istrajnost Pjera Kaponija spasla čast Firenci.¹⁰ Ona je bila slobodna, ali bez vođe.

Firentincima je ostalo samo da nađu krivca koga će prozivati na trgu. Bilo je to ime kaluđera Điolama Savonarole iz Ferare, divlje duše sklone krajnostima, gotovo fanatizmu. Temeljan teolog, rođeni vođa, ali prostodušan i utopista. Hteo je da od Firence napravi Hristov grad... Ali, videlo se da nije Firentinac. Hteo je da mahne čarobnim štapićem i da od ovog grada – humanističkog, estetskog, genijalnog, ali krajnje buntovnog, napravi uzoran manastir! Raskoš Veličanstvenog da zameni asketskim pojansom!

Ali, strastvenim propovedima i delimično ostvarenim proročanstvima uspeo je da natera ovaj narod, koji je izrodio tolike slikare, skulptore i zlatare, da na trgu spale umetnička dela koja je on proglasio đavolskim! Firenca „koja nikada nije savila rogove ni pred kojim gospodarem”, kako je sinjorija odgovorila glasniciima Henrika,¹¹ koji su nalagali pokornost kraljevstvu, bila je na trenutak očarana fra Điolamom.

⁹ Sinjorija je oblik vladanja u italijanskim gradovima u srednjem veku i u renesansi. Porodica ga je zadobijala novcem, ugledom i uticajnošću. (Prim. prev.)

¹⁰ Poznato je da je na pretnje Karla VIII odgovorio: „Vi svirajte svoje trube, a mi ćemo svoja zvona”.

¹¹ Henrik VII je 1308. godine izabran za kralja Rimljana, čime je u stvari postao kralj Nemačke. Godine 1312. započeo je pohod na Italiju s namerom da ga papa Klement V kruniše u Rimu. Italija mu je pružila otpor, a ponajviše Firenca. Preminuo je u Sijeni sledeće, 1313. godine, nakon čega se njegovo kraljevstvo raspalo. Ostavio je snažan utisak na savremenike, pa tako i na Dantea, koji ga se smestio u visoki *Raj* – peti krug svoje *Božanstvene komedije*. (Prim. prev.)

Da bi se u Firenci održali „mir, trezvenost i čestitost”,¹² bio je potreban ili svetac ili čarobnjak kao Lorenzo. On je bio čovek iz naroda, kretao se po Firenci nenaoružan i bez pratnje, nije imao ni stajaću vojsku.

Kada se sudare dve morske struje, nastaje vrtlog. Ako se s jedne strane nađe raskoš Medičijevih, a nasuprot njoj pokajanje uz bičevanje, nastaje vrtlog raskola. Prezasićene propovedima, predskazanjima i pokorama, čari proroka su oslabile, a očekivanja ljudi porasla.

Neki su još uzvikivali: „Kugle! Kugle!”, a neki su tražili „čudo”.

Ali fra Điolamo je svakog dana sve više preterivao: sada nije hteo da preobrati samo Firencu već i crkvu, veru, papu, ceo katolički svet. Firentinci su vernici, u određenoj meri, ali verski zatucani nikada nisu bili.¹³

Kada je fra Điolamo upleo u svoje propovedi crkvu, religiju, papu... a papa je bio Aleksandar VI,¹⁴ Điolamov ugled je stao da je njava: protiv njega sada nisu bili samo „kuglaši” već i crkva.¹⁵ Franjevci nisu tolerisali da fra Điolamo sudi o veri; padale su optužbe i protivtužbe. Padali su izazovi. Franjevci protiv dominikanaca. U oba reda bilo je fanatika. Jedan kaluđer franjevac rekao je da je spreman da prođe kroz vatru da bi dokazao da je fra Điolamo lažni prorok. To je značilo da mora da prođe uskim prolazom između dve gomile užarenog drveta. Iz samoljublja dominikanci primoraše Savonarolu da prihvati izazov. Suludo, ali fra Điolamo pristade. Narod je klicao iz zabave kao nikada pre. Takav spektakl Firenca nikada videla nije! Za fra Điolama to je bio vrhunski dokaz: ako pobedi – biće bog, ako izgubi – to će biti propast, sramota.

¹² U petnaestom pevanju *Raja* Dante tim rečima opisuje antičku Firencu, u odnosu na Firencu s kraja srednjeg veka. (Prim. prev.)

¹³ Poznate su firentinske pobune protiv papa; naročito protiv Bonifacija VIII i Siksta IV.

¹⁴ Aleksandar VI, rođen Rodrigo Bordžija, postao je papa u svojoj 61. godini (1492). Vodio je skandalozan život. Preminuo je 1503. godine. (Prim. prev.)

¹⁵ Loptaši, na italijanskom „paleski”, nazvani i „biđi”, bili su sloj stanovništva u Firenci koji se obogatio i postao moćan podržavajući vlast porodice Mediči. (Prim. prev.)

Stigoše oba reda, pevajući psalme. Trg je vrveo od silnog sveta. Nebo je bilo mračno i pretila je oluja. Gomile drva ogromne, strašno ih je i videti. Dominikanci su nosili svečanu odoru, fra Điolamo je u rukama držao Presvetoga. Franjevci su bili u mantijama.

Onda je krenula rasprava: s Presvetim ili bez Presvetog? Franjevci su hteli da sam čovek odgovori izazovu, bez božanske pomoći. Niko nije ni pomišljao da je vera tako prešla u sujeverje. Rasprava je potrajala: jedna doktrina protiv druge, a nestrpljiva masa je urlala: „Vatra! Vatra!”

Gonfalonjer,¹⁶ plašeći se nereda, dade znak slugama da zapale vatru. Ponovo je nastala tišina koju je remetila samo grmljavina oluje koja se primicala. Vatra je bila visoka. Fra Điolamo je bio odlučan. Mirne ruke, stiskajući uz grudi pokaznicu, stade se penjati stepenicama palate. Kiša je naglo pljusnula i svojom silinom ugasila lomaču. Redovnici su se razišli. Masa naroda je urlala i zviždala. Paleski i mnogi pjanjoni¹⁷ ispratit će zvižducima Savonarolu do Trga Svetog Marka. A za njega je osana¹⁸ bila golgota!

Trg je pružao jadan prizor. Od meteža, oduševljenja, kavgi, razjarenosti, ostali su samo dim i gadan smrad izgorelog mesa. Oko lomače se gužvalo nekoliko pobožnih žena i sledbenika u potrazi za moštima. Vrisnuli bi i briznuli u plač kada bi između izgorelih debala videli beli iverak, delić bedrenjače. Žene su neprestano ljubile te jadne ostatke, privijale ih uz srce i skrivale ih u grudi ili u pune pregače: „Sveti Jeronime, slava tebi!”, „Sveti Jeronime, moli se za nas!”, „Odlazite, krvnici!”, vikale su za vojnicima. „Spalite i nas s njim ako vam se može!” Vojnici su isprva mirno govorili: „Hajde, napravite mesta, žene! Vratite se kućama... pustite nas da obavimo svoj posao.” Onda su počeli da teraju jadnice gurajući ih

¹⁶ Prestižno zvanje u srednjovekovnoj i renesansnoj Firenci. Naziv dolazi od reči „gonfalon” – zastava komune.

¹⁷ pristalice Savonarole

¹⁸ osana: 1. hebrejska liturgijska pesma; 2. uzvik – zdravo, dobro došao.

držkama sekira. Budući da ove i dalje nisu htele da se pomere, vojnici su počeli da ih udaraju po leđima i glavama. Ali lakše bi bilo iščupati kaldrmu sa trga nego ove žene koje su se fanatično držale lomače.

Gledali su se, zburnjeni. Još i da oružje potegnu protiv ove šake dronjaka?! Pojavila se svečana figura gonfalonjera. Podigao je ruku. Onda se začuo njegov prodoran glas: „Pepeo u Arno!” Scena je tada postala još jasnija i tužnija: da bi udaljili žene od ostataka lomače, vojnici su ih vukli za kose unazad, ka sredini trga. Još jedna jedinica vojnika spustila se iz palate u pomoć. Lopatama i grabuljama skupljali su pepeo i kosti u košare od pruća. Na vrele komade su sipali vodu. Onda su ćutke, ne obazirući se na vrisku, kuknjavu i molitve, odvukli košare pored Crkve San Pjer Skerado¹⁹ i dalje do Arna.

– Oni kažu „pravda je zadovoljena” – reče Nikolo Makijaveli Francěsku Vektoriju – možda gonfalonjer i cela sinjorija veruju u to, ali ja ti kažem, Francěsko, Firenci će se tek suditi.

Pjanjoni su se polako razišli, uz psalm: „Sveti Jeronime, moli se za nas”. Vojnici su se postrojili i ravnomernim korakom uputili ka obali reke.

– Prosuće pepeo u vetar – reče Makijaveli uz ironičan osmeh. – A šta misle da prospaju? Ideja se ne može ni spaliti ni prosuti. I Karlo Anžujski je „u mrak rasuo”²⁰ ostatke Manfredija,²¹ ali ga je Dante ovekovečio i iskupio.

Mlađi je ćutao i razmišljao. Onda reče:

– Nikolo, zašto si rekao da će Firenci tek da se sudi?

– Jer je Firenca sada poput zmaja kome je odsečena glava. Firenca je obezglavljena, a ko vodi grad bez glave? Možda narod koji ima sto glava i menja ih svakog trenutka?

– Ne vidiš li ljude sposobne da preuzmu u svoje ruke javne poslove?

¹⁹ crkva koja je stajala na mestu sadašnje galerije Ufici

²⁰ Treće pevanje *Čistilišta*

²¹ Sicilijanski kralj Manfred Hohenštaufen (1232–1260), poginuo u bici s Karlom Anžujskim.

– Ne vidim. Medičijevi koji su ostali u Firenci, to jest Popolani-jevi,²² kako su rekli da će se zvati od sada, samo su čovečuljci bez kičme i ponosa: nemaju ništa osim novca. Medičijevi prognani? Pa šta može roditi zakržljala grana Lorenca Veličanstvenog? Pjero je slabić i nesrećnik,²³ sve mu ide naopako od kada se rodio. Đovani, dvadesetogodišnji kardinal... sutra će, možda, biti papa, ali ne može papa da rukovodi Firencem! Druga dva sina Đulijano i Lorenzo su još mali, ali verovatno niko od njih nije istog intelektualnog i moralnog ranga sa svojim ocem... U krajnjem slučaju, sada su samo obični izgnanici.

²² Sporedna grana porodice Mediči, suprotstavljena glavnoj grani. Zbog republikanskog fanatizma uzeli su prezime Popolani (*popolo* znači narod na italijanskom, prim. prev). Kasnije će postati veliki knezovi Firence!

²³ Tako su ga i zvali: Pjero Nesrećnik.

PRAZNA OBEĆANJA

Iako detinjastog ponašanja, blagog temperamenta i optimistične prirode, tog 22. juna 1502. godine Pjero Soderini, koji je nekoliko dana pre toga bio izabran za gonfalonjera Firentinske republike, došao je kod svojih tajnih sagovornika, mračan i uznemiren. Koliko mu je ta dužnost, najveća koju može dobiti jedan građanin Firenze, donosila ponos i sreću, toliko mu je doba u kome ju je dobio oduzimalo svaku radost.

Te je godine napunio pedeset. Nosio je svečanu odoru kakva je priličila njegovom rangu, ali lice mu je bilo kao u dobrog trgovca tkaninama koji razmišlja o povlačenju sa tržišta. Kada je primio to imenovanje, rekao je: „Avaj, zar nema boljeg izbora od mene u 'velikoj varoši!'”²⁴

Da se u tom trenutku u Firenci zadesio čovek koji je vojskovođa kao Frančesko Sforca i mudar diplomata kao Lorenzo Veličanstveni, ta bi iskra odmah bila ugašena. Kada je umro Veličanstveni, Firenca se bacila u zagrljaj kaluđera. Prošle su četiri godine otkako je ozloglašena lomača na Trgu Priora progutala čoveka koga je narod nazivao svecem i prorokom. Četiri godine neprekidnog smenjivanja vlasti. Da je svaki Firentinac mogao slobodno da govori šta misli i da mu je bila ponuđena vlast nad Firencom umesto da viče: „Hoću!” poput pobunjenih zanatlija kod Dantea²⁵, promrmljao bi: „Bože, sačuvaj!” Firenca je bila saterana u ćošak i, poput kakve uplašene životinje, bila nepredvidljiva i svaki je čas mogla ugristi.

Na severu, Luj XI osvojio je Milansko vojvodstvo. U centru i na istoku bili su nepobedivi Kastručo Kastrakani – vojvoda od Luke i Pize i Kangrande dela Skala – vojvoda od Verone, pod Čezarem Bordžijom. Ali Firenca je uvek blagonaklono gledala na Francuze

²⁴ Tako je Dante nazivao Firencu: „La Gran villa”.

²⁵ „Ciompi” su niži, siromašniji sloj zanatlija u Firenci, pre svega grebenari vune, koji su leta 1378. godine, pobunom zatražili glas u odlučivanju. (Prim.prev.)

i nije toliko strepela od severa, koliko od centra. Šta je hteo sin pape Aleksandra VI?²⁶ Naizgled, sitnice kao što su vojvodstvo Urbino, kneževina Forli, Faenca ili Imola... a, u stvari, celi Lacio, celu Toskanu i – zašto da ne... celu Italiju.

Firenca, nenaoružana kao i uvek, rešavala je sukobe diplomatijom. Ali ljudi kao što je Čezare, vojvoda od Valensije,²⁷ ne mare mnogo za diplomatiju i pregovore. On je bacio oko na jug.

– Gospodo – s uzdahom reče gonfalonjer kada se njegovi gosti smestiše – saopštavam vam da su juče brodovi Čezara Bordžije okupirali ostrva Elbu i Pjanozu, a pešadija je zauzela Pjombino.

Stariji sagovornik, koji je inače bio malo stariji i od Pjera, klimnu glavom. Nosio je sveštениčko odelo a na grudima biskupski krst.

– Znali smo, znali smo, brate! – reče s osmehom.

– Dobro, ali nećete se toliko smeјati kada saznate svrhu ovog razgovora.

– Nije teško pretpostaviti, Pjero! Želite da me postavite za ambasadora u Valensiji! – biskup Voltere, Frančesko Soderini, odmah se prekrsti.

– I odabrao sam da vas prati ovaj cenjeni i učeni mladić pored vas, koga vi odlično poznajete: Nikolo Makijaveli, čije vrline jako poštujemo. Već četiri godine je u službi Republike, dokazao se kao ambasador. Bio je kod porodice Apiano – gospodara Pjombina, bio je u Forliju kod velike Katerine Sforca Mediči, bio je kod francuskog kralja, u raspravama parirao moćnom kardinalu Žoržu d'Ambuazu, s kim je... s kim je... Hajde, gospodine Nikolo, podsetite me o čemu ste ono raspravljali s kardinalom... Razumećete, imam mnoge stvari u glavi, pa se trenutno ne mogu setiti.

Makijaveli se blago pokloni.

– Gospodine, jasno sam i otvoreno izrekao svoje mišljenje o francuskoj politici u Italiji i o nepovoljnom ishodu nekih ratnih poduhvata...

– A kardinal vam je dopustio da o tome govorite?

²⁶ Aleksandar VI imao je decu iz perioda kada je živeo svetovnim životom.

²⁷ Postao je vojvoda kada mu je francuski kralj, u želji da ga učini prijateljem, poklonio Valensiju.

– Svakako, gospodine, bio je veoma zadovoljan mojom iskrenošću.

– Kojom ćete se, verujem, služiti i pred Valensijancem, osim ako i Vama ne dođe da se prekrstite kada se pomene njegovo ime, kao mom bratu biskupu Volteru.

– Ah, ne, gospodine, ne plašim se ja Valensijanca. Veoma ga poštujem kao čoveka od oružja i razboritog vladaoca.

Nastupila je duga tišina. Braća Soderini gledali su se netremice. Onda progovori gonfalonjer.

– Naravno, naravno, a ko to negira? Čezare Bordžija je veliki vojvoda, pričaju da je surov, ali sposoban i hrabar.

Biskup je gotovo prestravljen pogledao Makijavelija.

– Bože! Pa vi mu se divite, Nikolo? Ali njega svi znaju kao đavo-ljeg sina, čudovište spremno i na najgore surovosti.

– Priznajem, ali je sposoban da vodi državu kao malo ko. Osim toga, on je izuzetan, sjajan gospodin, toliko vešt vojskovođa da mu nijedan veliki izazov ne predstavlja poteškoću. Njegova strast za novim osvajanjima ne može se zaustaviti.²⁸

– Vi smatrate da su te vrline tolike da opravdavaju najsurovije zločine? – prekinu ga s prezirom Soderini.

– On je vladalac, a koja vrлина bolje priliči jednom vladaocu nego želja za slavom? Dodajte tome da je u ratu kao munja, dolazi iznenada i niko ne zna kuda ide. Njegovi ga vojnici obožavaju, odabrao je najbolje borce Italije... Eto zašto uvek pobeđuje i izdiže se nad sudbinom.

– Ah, Nikolo, pevaš hvale tom zločincu, antihristu! – trznu se biskup Soderini u stolici.

– Smiri se, smiri se, brate! – raširi ruke gonfalonjer i pokuša da ga umiri. – Seti se da ideš kod njega u ambasadu. Ako ideš tako nastrojen prema njemu, koje dobro možeš doneti Firenci? Jesi li zaboravio da smo mi, da je Firenca sutrašnji zalogaj Čezara Bordžije?

– Ako dozvolite meni, najmlađem, da nešto kažem, objasniću vam ovaj svoj stav. Šta je vojvoda iz Valensije? Vladalac. Šta je misija

²⁸ Makijaveli je smatrao Bordžiju idealnim vladaocem.

vladaoca? Da stvara kraljevstva ili vojvodstva, ili stabilne, jake kneževine gde žive ljudi, ako ne srećni (jer sreća nije s ovoga sveta), onda bar sigurni i u napretku. Jesu li bili srećni stanovnici Forlija, Riminija, Faence pod dosadašnjim vladalcima? A kako mogu biti sigurni građani koji sami grade kraljevstva? E sada, šta namerava Čezare Bordžija? Da ponovo ujedini te male teritorije u jednu veliku kneževinu, stabilnu, moćnu, zaštićenu od kojekakvih osvajačkih ambicija nekih tirana. Od varošica napraviti kraljevstvo, od osvojenih naroda napraviti odane građane. Zar to nije velik i plemenit poduhvat? – Nikolo se zagrejao u govoru. Njegovo lice, koje je obično bilo bledo i pomalo pepeljasto, dobilo je boju, oči su mu sijale.

Soderinijevi su se nemo gledali. Njihovi pogledi su jasno govorili ono što su mislili: ovaj mladić je mnogo postigao, a tek će mnogo da postigne. Politika mu je u krvi. U blagom čudu, biskup Soderini je slušao ovaj neobuzdani govor, bora mu se iscrtavala između obrva.

– Koliko entuzijazma, moj Makijaveli! – kaza polako. Čezare Bordžija je vešt s oružjem. Ko to negira? I političar... na svoj način. Kada nešto zamisli, to i ostvari, ali... njegove ruke, kako vam se one čine?

– Krvave, hoćete reći – osmehnu se Nikolo. – Ali cilj je ono bitno! Mislite da su Marije i Sula²⁹ pre rata gledali jesu li im ruke krvave ili ne? Neke surovosti su upotrebljene dobro, a neke loše. Dobro upotrebljene su one koje se izvode jednim udarcem, zbog neophodnosti da se učvrsti vlast i, da ne dužim, to je korisno za podanike. Verujte, gospodo, ovo je vreme vojvode iz Valensije. Pružati otpor je ludost a, s druge strane, za Firencu je dobro da on dela, Firenca treba da mu poželi dobrodošlicu! Ili imate vojsku sposobnu da mu se suprotstavi? Nemate, već šaljete nas, dva dobra čoveka koja i ne treba ništa drugo da izvuku od njega osim da bude koliko je moguće ljubazniji i liberalniji prema Firenci.³⁰

Biskup sleže ramenima.

– Tako neka bude, Nikolo! – reče kratko.

²⁹ Lucije Kornelije Sula i Gaj Marijus Mlađi vodili su jedan od građanskih ratova u antičkom Rimu, 82. godine pre Hrista.

³⁰ Potrebno je posmatrati Makijavelijeve teorije u svetlu njegovog vremena. Danas nam izgledaju ciničnim, u svom vremenu bile su praktične.

Dok se tako razgovaralo u Firenci, u Romanji se govorilo sasvim drugačijim tonom. Gospodari Romanje su bili u Mađoneu, u Peruđi i pripremali su mišolovku velikom mišu.³¹ Taj poniženi miš je dolazio iz Francuske, gde je morao na kolenima da moli kralja Luja i brani se od optužbi Firentinaca. Ah, ti Firentinci, koji uvek sležu ramenima i koji se, kada ne umeju da se služe oružjem (što retko umeju), služe klevetom!

– Oni kažu da je pobuna Areca i Val di Kijane protiv „Republike ljiljana”³² vaše maslo.

– Klevete, gospodo, čiste klevete! Ja želim samo da donesem mir u ovu jadnu Romanju, koju je sto veprova rastrglo, i svaki od njih želi najbolji komad.

– Hoćete reći da to nije istina, vojvodo? – blago ironično reče Luj.

– „Cezara ostaviti na tronu...!”³³ Veličanstvene su Danteove reči, a i ja nosim Cezarevo ime. Kako može biti loše da vladalac bude samo jedan gospodin, i to mudar, cenjen, valjan...

– Kao vi, vojvodo!

– I drugi to tvrde, dakle, šta ima loše u tome? A najveće dobro bi bilo da taj vladalac uspe da zakrpi desetine i desetine rasparčanih delića samozvanih država, i da od njih sastavi pravu, jedinstvenu državu, jaku i slobodnu, koja će biti verna i dostojna saveznica Vašoj visosti! Priznajem, nije da mi se ne bi dopalo – reče vojvoda i postade ozbiljan. – Vaša visosti, verujete li vi Firentincima?

– Firenca više ratuje zlatnicima nego oružjem... Ipak, Firentinci su nam oduvek bili dobri prijatelji... Ne dirajte Firencu, vojvodo!

– Ljubav ili strah? U tome je stvar. Ali ako je vama, Visosti, toliko stalo do Firence, ja je neću dirati... jer Firenca nije za mene! Ali, molim vas, dajte mi slobodnu ruku u Romanji! Pomozite mi da preuzmem Bolonju od porodice Bentivoljo. Kada budem imao taj grad, ostalo će samo doći. Ali potreban mi je vaš pristanak.

³¹ Bordžiji, kome u tom trenutku okolnosti nisu bile naklonjene.

³² Firenca. Na grbu Firence je ljiljan. (Prim. prev.)

³³ Čistilište, 6. pevanje

– Imate ga – reče kralj ustajući kako bi najavio kraj audijencije – ali reagujte brzo. Tih deset ili dvadeset veprova ako se ujedine, naš-kodiće vam više i od tigrova!

Vojvoda od Valensije se vratio u Italiju tmuran i zamišljen. Prvi put se osetio samim. Nije mogao da se osloni na francuskog kralja, Venecija ga je mrzela, napuljski kralj je čekao da vidi kako će se situacija odvijati, sitni gospodari Romanje su ušli u savez protiv njega – ili će ih pobediti odmah, ili nikada. Jedino je mogao da računava na papu, ali ponekad ni papska moć nije zaštita od kleveta.

U Mađoneu su se skupljali sitni gospodari, sjedinjeni prvi put. Ujedinjavala ih je zajednička opasnost. Saveznici su bili Paolo Orsini – vojvoda iz Gravine i kardinal Viteloco Viteli – desna ruka Bordžije u poduhvatu s Arecom, Oliveroto da Fermo i Đanpaolo Baljoni – gospodar Peruđe. Čezare Bordžija se zaustavio kod Imole.

U ovom brzom potezu igralo je na život, na državu, na vlast više od desetorice gospodara.

Narodi... Narodi nisu bitni! Oni će, kao i uvek, aplaudirati pobedniku.

– Valensijanac je gotov, kad vam kažem – reče silovito kardinal Orsini – ima malo ljudi, i za pohod na Bolonju čekaće pomoć Francuske. Nemojte se plašiti! U ovom trenutku Bolonja je sve što ga zanima, a mi smo spremni. Urbino se diglo i zauzelo tvrđavu koja je veoma bitna Bordžiji. Sada je trenutak da ga napadnemo u Imoli, pre nego što mu pristignu francuski vojnici u pomoć.

Viteloco Viteli skoči. On je bio vešt s oružjem i cenjen vojskovođa, njegova reč je uvek bila rado uvažavana.

– A Firenca? Ona nam je nepoznanica. Firenca je svakako na strani vojvode. Firenca mrzi i nas Vitelijeve i vas Orsinijeve zbog pobuna koje smo izazvali u Arecu i Val di Kjani. Ako Valensijanac nasluti naše planove, zatražiće utočište u Firenci, a na Firencu se ne nasrće tek tako.

– Nasrnućemo mi na njega pre nego što nam izmakne – govorio je Đanpaolo Baljoni – treba da se pokrenemo bez oklevanja.

– Mi smo spremni! – rekoše saveznici uglas.

– Zbog časti – nastavi Viteloco – porodica Bentivoljo je zatražila našu pomoć. Zar ćemo ih prepustiti na milost i nemilost Bordžije?

Svi se digoše na noge i ispružiše ruke na zakletvu.

– Krećimo i ne oklevajmo! – zaključio je Viteli. – Ko prvi napadne, na pola puta je do pobeđe! U Fosombroneu boravi jedan Bordžijin garnizon, treba da ga iznenadno napadnemo. U Fosombrone!

U istom trenutku kada je vojska ovih saveznika polazila iz Mađonea, u Imolu su pristizali firentinski ambasadori.

– Šta mi donosite u svojim srcima – mir ili rat? Može li se ratovati protiv Čezara Bordžije koji Firenci želi samo mir, napredak i slobodu?

Omekšao je pogled, razvukao lice u grimasu koja je trebalo da bude osmeh i krenuo u susret legatima, pružajući im ruke.

– Mi ti donosimo mir i svoju pomoć – reče biskup Soderini.

– Obećavamo ti pomoć u oružju i novcu – nastavi Nikolo Makijaveli – i u slučaju potrebe, sigurno pribežište u našem gradu, kojeg još od vremena Totile³⁴ nijedan neprijatelj nije osvojio.

– Onda, hajde da se polako dogovorimo – reče s olakšanjem Bordžija.

Nikolo je prvi put video lice onoga čije je samo ime budilo strah kod ljudi. I pošto je Čezare primetio da ga ovaj znatiželjno posmatra, progovorio je poluozbiljno:

– Da li se plašite mog lica, gospodine Makijaveli? Nemojte strepeti kako strepe oni koji me nazivaju sramnim papinim sinom.

– Uopšte se ne plašim, niti vas smatram sramnim, gospodine vladaoče – reče mirnim glasom Makijaveli – i smatram da bi trebalo da svi misle kao i ja kada se zna da je njegova svetost živela svetovnim životom u vreme kada je dobio decu.

Valensijanac klimnu i pozva ambasadore da sednu.

Makijavelijevo lice je bilo mirno, ali duša mu je bila nemirna i tužna.

Izgled Valensijanca nije izazivao ni sažaljenje, ni poštovanje. Bilo je nečeg odbojnog u tom hladnom, dugačkom licu, koje kao

³⁴ Totila, kralj Ostrogota od 541. do 552. (Prim. prev.)

da je dletom uklesano u drvo. Oči su mu bile hladne kao čelik, ali ne i isto tako svetle. Blago riđa brada mu je uokvirivala lice, uglovi usana bili su savijeni nadole, dajući mu surov izgled. Usne su mu bile tanke i beskrvne, sivkasto zelenkaste. Kao da je preko celog lica imao sloj voska. Gnojnice su mu šarale čelo i obraze.³⁵ Sve to je izazivalo gađenje kod posmatrača. Glas mu je bio blago hrapav, udarao je kao metal u glavu kada bi zapovedao.

U ljutnji, umesto da pocrveni, on bi još više pobledeo. Surova naređenja bi izdavao tiho, gotovo nerazumljivo, a ponekad samo gestom da se izvrši presuda. U laži je bio pravi majstor; kada je izgledalo da je besan, u stvari to nije bio. Kada je pridobijao saveznika ili ubeđivao kakvog moćnika u nešto, govorio je nežno, kao da rečima miluje, gotovo kao žena. Retko se smešio, ali nekada je umeo da prasne u ludi smeh. U tim situacijama samo oni koji su morali, smejali su se s njim, ostali bi bežali sasvim zbunjeni.

– To sam ja hteo, to sam ja čekao od Firence – počeo je prvi da govori Čezare Bordžija – jer treba mi neko da mi čuva leđa i da me podržava. Imam brojne neprijatelje oko sebe, a u ovim teškim trenucima nestaju i najverniji prijatelji.

– Kako? – progovori Makijaveli. – Jedan Viteli, jedan Baljoni, jedan Orsini, koji su vam do juče bili sigurni saveznici?

– A danas najljući neprijatelji, koji uz to imaju i prednost! Imaju bolji položaj i veću vojsku. Treba li da ostanem u Imoli i da dozvolim da me osvoje? I ako ne dođe francuska konjica, kako uopšte i da razmišljam o napadu na Bolonju? Šta kažete, gospodine Makijaveli?

– Taktizirajte – reče mirno Nikolo. – Budite Fabije³⁶ kada ne možete biti Cezar. – Taktizirajte i čekajte pomoć. U međuvremenu pregovarajte i skupite što više vojnika.

Valensijanac je škiljio u Makijavelija.

³⁵ Teško je bolovao od *galske bolesti*, kako su u to vreme Italijani nazivali sifilis. (Prim. prev.)

³⁶ Kvint Fabije Maksimus Kunktator, diktator i konzul bio u po Rim najgorim trenucima Drugog punskog rata. Primenjivao strategiju izbegavanja uređene bitke s Hanibalom i posrednog iscrpljivanja njegovih snaga. Ta taktika je sprečila Hanibala da primeni svoje spektakularne pobeđe nad Rimljanima i dobije rat.

– A onda? – upita gotovo bez razmišljanja.

– A onda... tamo gde nemate silu, igrajte lukavo. Setite se čuvenih Danteovih stihova u kojima se Gvido da Montefeltro obraća papi Bonifaciju VIII: „Prazna obećanja će te dovesti na svetu stolicu.”³⁷

– Ja se ne razumem u pesme i ne razumem Dantea – reče Valensijanac smejući se – ali čini mi se da mi vi savetujete da obećavam, a ne ispunjavam.

– Tako nešto, gospodine. Tako vam je, kada ne može silom, možda će moći milom.

– Razmišljao sam... – reče Bordžija ozbiljno, dok mu se lice smrkavalo. – Ovde je potrebna diplomatija. Da, Makijaveli, primeniću tvoja „prazna obećanja”. I to vrlo prazna, veruj mi. Borićemo se najjačim oružjem: novcem... a onda ćemo pregovarati... Svakako ako moji neprijatelji prihvate moju velikodušnu ponudu.

– A šta ćete ponuditi pod Demoklovim mačem?³⁸

– Veliko obećanje, ali bez prave vrednosti! – rekao je i ustao Valensijanac – Neka se postavi trpeza za ambasadore iz Firence!

³⁷ Pakao, 17. pevanje, stih 109.

³⁸ Po Ciceronovom kazivanju, Demokle je bio dvorjanin kod Dionizija I – tiranina iz Sirakuze. Jednom prilikom je laskao Dioniziju zbog bogatstva i moći, a ovaj mu ponudi da zamene uloge na jedan dan. Dionizije je organizovao svečanost, a nad kraljevskom stolicom, u kojoj je sedeo Demokle, vezao je mač. Tako Demokle nije mogao da uživa u veselju.

